

NACIONÁLNA OTÁZKA U KATOLÍCKYCH TEOLÓGOV ZA SLOVENSKEHO ŠTÁTU

TEODOR MÜNZ, Filozofický ústav SAV, Bratislava

MÜNZ,T.: The Nationality Problem with the Catholic Theologians of the Slovak State Period.

Filozofia, 47, No 1, p.21

The nationality problem was an object of a lively discussion during the six year existence of the Slovak state. Two main streams should be distinguished in this process. Both of them go back to the ideas of christian socialism proclaimed by Tiso as early as the period of the First Czechoslovak republic. One of these streams, however, betrayed that idea: it has collaborated with the German national socialism and aimed at so called Slovak national socialism. Only the other stream headed by Chladný-Hanoš met the idea of christian socialism and thus represented a real critical contribution.

Keď 14. marca 1939 vznikol Slovenský štát, jeho vedenia sa ujala Hlinkova slovenská ľudová strana. Slováci získali štátnu samostatnosť a do popredia záujmu sa dostala otázka národa a štátu vo všeobecnosti a slovenského zvlášť. Jej riešitelia, takmer výlučne katolícki teológovia, hľadali vo vtedajšej zložitej situácii historické i aktuálne, politické a sociálne, no najmä ideové zdôvodnenie, ospravedlnenie i vysvetlenie významného faktu vzniku samostatného štátu. Problematika, s ktorou sa museli vyrovnávať, bola veľmi diferencovaná a protirečivá.

Na jednej strane na nich doliehal nemecký nacizmus, ktorého expanzívny a agresívny nacionalizmus až na jednu výnimku nikto z nich neprijímal, a to jednak z náboženských, jednak z politických dôvodov. Nacizmus nerešpektoval kresťanstvo, ba obracal sa proti nemu (pápež Pius XI. ho nazval v encyklike *Mit brennender Sorge* (S úzkostlivou starostlivosťou, 1937) novopohanstvom), bol rasistický, nemecký národ vyzdvihoval nad všetky ostatné, čiže bol šovinistický a rozpútal druhú svetovú vojnu, namierenú proti iným národom, do ktorej strhol aj Slovenský štát. Preto hlavný ideológ a prezident tohto štátu Jozef Tiso, tiež katolícky teológ, ktorý bol touto jedinou výnimkou, sa usiloval jeho expanzivnosť kresťanský zdôvodniť a ospravedlniť, nepripúšťajúc, že by bol šovinistický. Kresťanským nazýval aj slovenský národný socializmus, prevzatý z nemeckého. O tento socializmus išlo aj hlavnému Tisovmu nasledovateľovi a rozvíjateľovi jeho myšlienok, Štefanovi Polakovičovi, ktorý však neprijímal Tisov súhlas s nemeckým expanzionizmom.

Na druhej strane tu bol rovnako nebezpečný komunistický internacionalizmus. Jeho filozofia bola materialistická a teda ateistická, pričom hlásal nadradenosť sociálno-politických záujmov medzinárodného proletariátu nad záujmom národným. Nacionalizmus pokladal za prekážku zjednocovania sa proletariátu alebo robotníckej triedy a potláčal ho. Preto je pochopiteľné, že slovenskí katolícki autori komunistický

internacionalizmus zavrhovali.

Zavrhovali aj ešte širší kozmopolitizmus, ktorý, ako tvrdili, vtedy hlásalo predovšetkým slobodomurárstvo. Ono samo bolo pre nich rovnako neprijateľné ako predošlé systémy, lebo okrem kozmopolitizmu sa hlásilo napríklad k deizmu a odmietalo kresťanský teizmus, ktorý veriacich rozdeľoval.

Boli tu však aj ďalšie neprijateľné systémy, napríklad liberalizmus, pokladaný väčšinou autorov za hlavnú príčinu novovekého zla. Katolicizmus ho odmietal predovšetkým z morálnych dôvodov, pretože atomizoval spoločnosť, bol bezohľadne egoistický, korisťnícky, neprijateľne vymedzoval funkciu štátu v spoločnosti a zrodil dravý kapitalizmus. Naši autori akceptovali toto hodnotenie, ale Tiso a Polakovič pridávali k nemu ešte aj nacionálne hľadisko. Liberalizmus a s ním spojená demokracia trieštili podľa nich jednotu národa na politické strany, spolky, záujmové skupiny, znesvárovali ich navzájom, čím národ oslabovali, odnárodňovali a vydávali napospas rôznym vonkajším i vnútorným nepriateľom.

Vynárali sa aj, dalo by sa povedať, imanentné problémy kresťanského riešenia nacionálnej otázky. Katolicizmus vyzdvihoval svoju náboženskú pôvodnosť, pravosť, univerzálnosť a teda nadnárodnosť, kým nacionalizmus bol národný, partikulárny. Ako sa znesú tieto dva protiklady? Je vôbec láska k vlastnému národu kresťanská, je nacionalizmus kresťansky prípustný, možný, osočný? Čím sa dá zdôvodniť, kde je o ňom v biblii reč, z čoho vyplýva? To bola základná otázka, z ktorej všetci naši autori vychádzali. Ak sa však nacionalizmus aj dá zdôvodniť, uvažovali ďalej, nedá sa zdôvodniť šovinizmus, prehnaná láska k vlastnému národu, ktorá sa zvrháva až na nenávisť k iným národom, čo odporuje prikázaniu lásky k blížnemu, ktorým je každý človek. A je láska k vlastnému národu definitívnym stavom alebo sa bude prekonávať smerom k ľudstvu vôbec? A aký je vzťah národa k štátu? Stojí štát nad národom, ako hlásal vtedajší taliansky fašizmus, alebo národ nad štátom, ako tvrdil nacizmus, no aj katolicizmus? A aký má byť správny vzťah národa k národnostiam v jednom, predovšetkým Slovenskom štáte? Možno národ brániť proti útočníkovi, a to aj so zbraňou v ruke? Ako chápať v tejto súvislosti kresťanskú zásadu neodporovania zlému?

Takýchto otázok bolo viac. Problematika sa riešila na nábožensko-teologickej, až filozofickej úrovni a o jej naliehavosti svedčí fakt, že ožila takmer so zrodom Slovenského štátu. Polakovič vydal svoju hlavnú prácu *K základom Slovenského štátu* už v roku 1939 a keď v roku 1940 začal jeho pričinením vychádzať *Filozofický zborník*, ktorý zo začiatku aj redigoval, hneď jeho prvé stránky boli venované nacionálnym otázkam. Tretie číslo ročníka 1943 uverejnilo dlhú diskusiu Nacionalizmus ako ideológia, ktorá sa konala v Nitre. Ešte predtým, v roku 1941, vyšlo ďalšie dôležité dielo, venované tejto problematike za Slovenského štátu, *Láska k národu* od Maxmiliána Chladného-Hanoša. Kým Polakovič vychádzal aj pri riešení nacionálnej otázky z filozofie života francúzskeho katolíckeho filozofa Maurica Blondela, ktorej bol vtedy na Slovensku jediným prívržencom, Chladný-Hanoš vychádzal z novotomizmu. A hoci sa obidva tieto smery katolíckej filozofie v teologicko-filozofickom zdôvodňovaní nacionálnej otázky málo navzájom líšili, rozchádzali sa politicko-ideolo-

gicky. Ak Polakovič dot'ahoval svoje myslenie až k slovenskému národnému socializmu a v jeho rámci až k nacionalistickej, politickej a ideovej diktatúre, Chladný-Hanoš zostával na pozíciách katolíckeho univerzalizmu, do ktorého včleňoval aj slovenský nacionalizmus. O národnom socializme nehovoril a zdá sa, že ho ani neprijímal. Títo dvaja autori vcelku aj reprezentovali dve hlavné línie v riešení nacionálnej otázky za Slovenského štátu. Prevažovala línia Chladného-Hanoša, ktorá bola slovenským novotomistom bližšia (až na niekoľko nevyhranených autorov).

Ako v Polakovičovi, tak aj v Chladnom-Hanošovi bolo však mnoho z toho, čo hlásal vo svojom kresťanskom nacionalizme Tiso, ktorý bol tiež novotomista. Nacionálnou otázkou sa totiž zapodieval už za prvej republiky a keď sa v roku 1930 stal podpredsedom HSES a po smrti Andreja Hlinku jej predsedom a prezidentom štátu, stal sa aj jej hlavným ideológom a popredným riešiteľom nacionálnej otázky.

Podľa Tisu národy stvoril boh. Hoci Tiso spomenul "Kristov nacionalizmus", čím naznačil myšlienku rozvádzanú neskôr inými autormi, že kresťanský nacionalizmus sa dá odvodiť od Kristovej lásky k vlastnému národu, on ho vyvodzoval z náboženských prikázaní. Podľa neho z prikázania Miluj blížneho svojho ako seba samého plynie jednak láska k vlastnému národu, ktorá je prvotná, jednak láska k ostatným národom. Je to povinnosť a kto ju neplní, je zradca, hovorí Tiso. Navyše, kto miluje len svoj národ a nie aj ostatné, je šovinista, nekresťanský nacionalista. Nekresťanský zmýšľa aj internacionalista a ešte nekresťanskejšie kozmopolita, ktorý necíti lásku k žiadnemu národu. Kresťanský nacionalizmus je ďalej pacifistický, "nesmie narážať na záujmy iných ani naštrbovať práva iných národov" ([1], 26). Napokon vytvára kresťanské spolunažívanie rôznych národností v jednom štáte. Hoci všetky národy sú rovnocenné, dnes žijú v porobe, otroctve, čo však nie je prirodzený, ale historický jav, pokračuje Tiso. Národy majú prirodzené právo nielen na život, ale aj na slobodu a samostatnosť. Boh nestvoril človeka otrokom. Apoštol Pavol bojoval proti otroctvu a sloboda je podstatným znakom nielen jednotlivca, ale aj národa. Národ sa stáva slobodným vo svojom štáte, ktorý je tiež božím výtvorom. Boh chce, aby bol štát. Národ je však starší ako štát, a preto štát musí slúžiť národu a nie naopak. Tak sa Tiso a potom aj ostatní autori vyrovnávali s etatizmom, kultom štátu, obsiahnutým predovšetkým v talianskom fašizme.

Nad národom stojí však boh, ktorého vôľu na Zemi vyjadruje náboženstvo a cirkev. Boh určil prirodzené práva jednotlivcov a národov, poznávané svedomím, rozumom. Náboženstvo, predovšetkým jeho mravnosť, sa prostredníctvom cirkvi vyjadruje k veciam národa a štátu. Podľa Tisu prvotný a univerzálny je len katolicizmus, ostatné náboženstvá sú sekty, ktoré od neho odpadli. Tvorcom nacionalistického partikularizmu a katolíckeho univerzalizmu je teda boh, a už aj preto si nemôžu protirečiť, ale sa doplňajú. Napokon, pravý nacionalizmus sa vyvíja k univerzalizmu. Tiso ním myslí "humanizmus", "humanitu", lásku k celému ľudstvu, ako sa vyjadrovali neskorší autori. Svetský univerzalizmus sa tak stretne s náboženským.

Tiso však zachádzal aj ďalej. Už za prvej republiky zdôrazňoval potrebu jednoty Slovákov, a to v tom zmysle, že sa majú odstrániť všetky politické, hospodárske a iné, často vraj len zvonku vznesené predely, ktoré ich triešťa a oslabujú. Takýmito

predelmi sú napríklad politické strany alebo sociálne triedy, skupiny. Tieto názory mierili proti liberalizmu, demokracii, komunizmu, ktoré kritizoval aj katolicizmus, a to z mravných a sociálnych dôvodov. Tiso však v nich videl aj nebezpečenstvo pre národnú jednotu Slovákov, teda pre jednotu určitého národa, o čom katolicizmus nehovoril, lebo súc univerzalistický, bol implicitne proti partikularistickému nacionalizmu. Tiso tu podľaoh vplyvu nemeckej národnosocialistickej ideológie, ktorú, ako sám pripustil, HSLS sledovala s porozumením už za prvej republiky. Aj táto ideológia odsudzovala liberalizmus, demokraciu, komunizmus a iné hnutia, ale z nacionálnych dôvodov, a kládla nadovšetko jednotu nemeckého národa. Odsudzovala však aj katolicizmus, a to pre jeho nenacionalistický univerzalizmus, a zavádzala kult starých nemeckých bohov. Tiso to však akoby nebral na vedomie, a preto keď sa ako vodca strany a štátu dostal pod priamy vplyv nemeckej ideológie, jeho boj proti uvedeným hnutiam začal silnieť a v jeho kresťanskom nacionalizme sa začali ozývať falošné tóny. Ak už predtým hlásal, že "Slováci patria spolu", teraz začal oslavovať aj Hitlera ako "legendárneho bojovníka národnostného princípu" ([1], 385), ako "svetového dejateľa" ([1], 372), ktorý sa vraj svojimi vojnovými výbojmi podujal spojiť všetky rozptýlené európske národy a ktorý sa pri tom nevedomky riadil kresťanskou prirodzenoprávnou zásadou, že to, čo patrí k sebe, nech sa dá dovedna. Tiso sa vtedy vyslovil za takú "etnickú komasáciu", podľa ktorej by sa obyvateľstvo celého územia premiestnilo ku kmeňovému národu ([1], 180-181). Tým schvaľoval Hitlerove nacionalistické vojnové výboje, pričom nechcel vidieť, o čo Hitlerovi vskutku išlo.

Slovenský štát sa podľa nemeckého vzoru stal diktatúrou s jednou ideológiou, jednou stranou a jedným vodcom. Tento štát síce preferoval svojich Nemcov, trpel Rusinov a Maďarov, no odsúval Čechov do Protektorátu a deportoval Židov do koncentračných táborov. Možno, že to Tiso tiež robil z dôvodov uvedenej "etnickej komasácie" - čo otvorene nepovedal -, no porušil tým viaceré humanistické zásady svojho kresťanského nacionalizmu a spreneveril sa katolíckemu univerzalizmu (ktorý často prízvukoval), a tak aj katolíckemu internacionalizmu. Dejinný zmysel Slovenského štátu videl "v novom uplatňovaní a usporiadaní národnostného princípu" ([1], 176) a v tom, že "nesmie byť rozkol medzi nacionálne podloženým socializmom a kresťanstvom" ([1], 177). Nevidel alebo nechcel vidieť, že práve ono nové uplatňovanie národnostného princípu bolo násilnícke, šovinistické, nacistické, nekresťanské. Slovenský štát sa práve ním zle zapísal do dejín za druhej svetovej vojny.

Hoci Polakovič filozoficky podchytil a zosystematizoval Tisove názory (z úcty k nemu vydal v roku 1941 výber z jeho prác v knihách *Tisova náuka* a *Z Tisovho boja*), hoci najmä na nich vybudoval "slovenskú štátnu filozofiu", ako nazval svoje názory ([2], 8), v oslavovaní Hitlera, v názoroch, že bojuje za prirodzenoprávnu a kresťanskú etnickú komasáciu európskych národov, že definitívne a spravodlivo mení národnostné pomery v novej Európe - v tomto všetkom Tisu nenasledoval. Naopak, v roku 1944, na sklonku vojny, vydal brožúru *Warum eine freie Slowakei?*, v ktorej obhajuje zásady kresťanského nacionalizmu a odsudzuje teóriu o poslaní jedného národa vládnuť nad druhým z titulu jeho fyzickej prevahy, zamieňanie moci s právom a iné názory, ktoré zastával aj nacizmus. Polakovičovo stanovisko k nacistickým výbojom bolo teda

negatívne.

Inak však Polakovič ešte stále nasledoval Tisu v mnohých veciach, o ktorých ostatní mlčali, ba dá sa povedať, že Tisove myšlienky nacionálneho totalitarizmu, stranického unitarizmu a iné protidemokratické postoje vyjadril ešte pregnantnejšie než on sám.

Podľa Polakoviča je ideológia súhrnom direktív o zmysle ľudského života. Tvorí ju filozofia, ktorá pozoruje život a usmerňuje ho, vedie ho k východisku a konečnému cieľu bytia, k transcendentnému bohu; poukazuje naň, a to cez náboženstvo, ktoré stojí nad ňou. Obstoí len tá forma ľudského života, ktorá sa riadi správnou, životu zodpovedajúcou ideológiou, rešpektujúcou prirodzené práva človeka dané bohom. Príčinu krízy demokracie, liberalizmu, komunizmu a iných systémov videl Polakovič v ich neživotnej ideológii. Podľa neho sa to týkalo aj prvej Československej republiky, ktorá sa musela rozpadnúť.

Polakovič sa usiloval dať Slovákom správnu životnú ideológiu. Jej základom bola idea osobitného a samostatného slovenského národa a obnoveného svätoplukovského slovenského štátu. Národ je predovšetkým duchovný organizmus udržiavajúci sa kultúrnou tradíciou, ktorú majú Slováci veľmi bohatú a ktorú si musia pestovať, hovorí Polakovič. Prirodzene, aj on prijíma kresťanský motivovaný lásku k národu, pretože kresťanstvo prikazuje milovať všetko, čo je prirodzené. Aj on odsudzuje šovinizmus a hlása potrebu milovať iné národy. Všetky stvoril boh, každému dal čosi veľké a krásne a láska k nim je láskou k celému ľudstvu. Človeka treba milovať už len preto, že je človekom. Preto keď moderné nacionalizmy vykvásia, národy budú dozaista vytvárať väčšie celky. Polakovič odsudzuje aj rasizmus. Dnešné národy sú podľa Polakoviča biologicky už silno premiešané a o čistej rase nemožno hovoriť. "Všetky rasy a všetky národy sú rovnocenné, a to na základe práva prirodzeného" ([2], 61).

Polakovič zavrhuje aj liberalizmus, koreň súčasného zla, ktorý zrodil egoizmus, individualizmus a demokraciu a "otrúvil v koreňoch i pravú lásku k národu" ([2], 57), ďalej komunizmus a kozmopolitizmus, ktoré pokladajú jestvovanie národov za zlo, a aj etatizmus, kult štátu vychádzajúci už od Hegela. Aj Polakovič si teda všímá nielen morálnu, ale aj nacionálnu stránku týchto hnutí. Odsudzuje predovšetkým demokraciu, "stranícke kaluže" ([2], 17), "jed stránictva" ([2], 101), ktorý triešti národy, ďalej rôzne tzv. demokratické slobody, predovšetkým slobodu myšlienky, ktorá môže v nevzdelanom dave a národe vôbec spôsobiť mnoho zla. Demokracia ako falošná, neživotná ideológia zvrátila a oslabil Čechov, Francúzov a Polakovič sa práve v protiklade k nej utieka k vtedajším totalitám, k Nemecku a Taliansku, z dávnej minulosti k Sparte, lebo v totalite vidí jediná záchranu pred súčasnou demokratickou diverzifikáciou a teda aj degeneráciou národov. Ozajstnú demokraciu bude podľa neho možné vytvoriť len vtedy, keď sa človek zbaví vášní.

Preto sa aj Polakovič zasadzuje za jednostranícky systém v Slovenskom štáte. Malý národ si podľa neho nemôže dovoliť luxus veľkých a bohatých západných demokracií, a preto chce byť jedným celkom, mať jednu ideológiu a jeden cieľ. Má tvoriť "železobetónový celok" ([2], 25), má ho viesť jedna strana, predstaviteľka jeho vôle, a na jej čele má byť jeden, najvyšší vodca, ktorým je v súčasnosti J.Tiso. Je zároveň

hlavou štátu, predsedom vlády a predsedom strany. Podľa Polakoviča príslušníci národa nie sú celkom uniformní, ale sú to osoby v katolíckom zmysle slova. Užívajú svoje prirodzené práva (na život, na telesnú integritu, na prostriedky potrebné pre život, právo slobodne rásť k bohu, združovať sa a mať súkromné vlastníctvo), v podstate však rovnako zmýšľajú a majú rovnakú vôľu. Sloboda myslenia sa v národe má pripustiť, len keď je v súlade so svedomím, náboženským presvedčením a keď hlása konštruktívne myšlienky. Inak ju život zmetie a úchyľkára zabije. Polakovič sa veľmi tvrdými slovami dožaduje pripúšťania len takejto slobody. Svoj systém nazval kresťanským totalitarizmom.

V tomto rámci uznával Polakovič spolu s Tisom len tzv. demokraciu kvality, výberu, dôvery. Nazývali ňou autoritatívny vodcovský politický systém, za ktorý sa zasadzovali a v ktorom je vylúčený z vlády nevzdelaný dav, luza, ktoré majú veľké slovo v parlamentárnej demokracii a zneužívajú svoju slobodu. Fakticky bol však z nej vylúčený okrem funkcionárov strany celý národ. Ak ho má totiž viesť jedna strana s jedným vodcom na čele, v rukách ktorého je podľa Polakoviča "sústredená najvyššia, ničím neohraničená moc pre prevádzanie najvyššieho dobra" ([3], 31), potom nemožno hovoriť o nijakej demokracii.

Polakovič sa napokon zamýšľal aj nad poslaním Slovenského štátu, ktorým je aj podľa neho vytvoriť vzor kresťanského nacionalizmu a "dokázať, že kresťanstvo a nacionalizmus sa dopĺňajú" ([2], 139). Musíme teda znovu konštatovať, že práve v tomto bode Slovenský štát zlyhal a že tu zlyhal aj sám Polakovič, lebo sa spreneveril svojim kresťanským zásadám.

Jeho proklamovaná láska k iným národom, láska k ľuďom vôbec preto, lebo sú to ľudia, sa tiež zastavovala pred Čechmi a Židmi v Slovenskom štáte. Pokladal ich za životu odcudzených, Slovákom nepriateľských, rozkladných, ba Židov za zhubných a zlodejských element. Správne síce vyhlásil, že "láska nevylučuje trest" ([2], 100), no tento trest sa premenil na pomstu, keď Slovenský štát zakrátko vyhánal Čechov a Židov. Najmä v prípade Židov porušoval všetky hlavné prirodzené práva, proklamované Polakovičom nielen pre Slovákov, ale pre ľudí vôbec. Polakovič však proti tomu nielenže nevystúpil, ale prirodzeným právom zdôvodňoval protižidovskú školskú politiku Slovenského štátu ([4], 119-120).

Tiso a Polakovič boli hlavní teologickí autori za Slovenského štátu, ktorí, vyjdúc zo zásad kresťanského nacionalizmu, sklzli na pozície národnosocialistického šovinizmu a protirečili si. Ostatní autori riešiaci nacionálnu problematiku v tomto období zastávali líniu kresťanského nacionalizmu dôslednejšie a vcelku menej protirečivo, nezabúdajúc na katolícky univerzalizmus a neprijímajúc už aj z týchto dôvodov akýkoľvek národný socializmus. Nedali sa oklamať povrchovými paralelami medzi ním a katolicizmom. Okrem niekoľkých laikov to boli zase teológovia, už len novotomisti. Zväčša sa orientovali na minulosť, na katolícky, univerzálny stredovek, ktorý nacionálnu problematiku ešte nepoznal. Slovenský štát však privítali a slovenská nacionálna otázka ich živo zaujímala. Nijako osobitne ju však neforsirovali, neriešili z jej hľadiska politické, ekonomické, sociálne a iné problémy Slovenska. Politicky sa neangažovali a práve nacizmus pokladali popri komunizme za jeden z prejavov

najhlbšej degradácie morálne laxného, kresťanstvu odcudzeného novoveku. Kritizovali ho ako šovinizmus, totalitný nacionalizmus odmietaním Nietzscheho panskej morálky a teórie nadčloveka. Vcelku sa pohybovali v abstraktnejšej rovine než Tiso a Polakovič, k Čechom a Židom sa vyjadrovali okrajovo, hoci tiež zväčša v duchu vtedajších ideologických výhrad voči nim.

Orientáciu týchto autorov najlepšie vyjadrovala kniha Chladného-Hanoša *Láska k národu*. Jeho hľadisko je jednoznačne konfesijné, usiluje sa zistiť, čo možno povedať o nacionálnej problematike zo stanoviska ortodoxného katolicizmu. Dovoľáva sa katolíckych autorít od Nového zákona po teológov, starostlivo triedi, čo hovoria o národe, národovectve, vlastenectve, a zdôrazňuje, že jeho zameranie je v tejto súvislosti "až apologetické, t.j. smerujúce k obrane nášho kresťanského svetového náhľadu" ([5], 12). Chce predovšetkým obraňovať kresťanský nacionalizmus proti rôznym súčasným prúdov a natíska sa otázka, či ho neobraňuje aj proti domácim úchyľkám.

Autor navrhuje definovať národ ako "ľudské spoločenstvo, ktoré na základe kultúrnej jednotnosti prejaví vôľu, aby ho pokladali výslovne za osobitný 'národ'" ([5], 32). Národ stvoril boh, ktorý svoje nekonečné vnútorné bohatstvo prejavil stvorením nekonečného množstva rôznorodých vecí a bytostí. Platí v nich princípium indiscernibilium - niet ani dvoch, ktoré by sa nedali navzájom odlíšiť. Tak existuje aj množstvo navzájom rozdielnych národov líšiacich sa nielen fyzicky, ale aj celou kultúrou. Keďže jednotlivec dnes už nemôže bez národa žiť, národ mu dáva všetko, čo potrebuje, aby mohol v ňom rásť ako kultúrny človek. Nedáva mu však večné mravné hodnoty, ktoré pochádzajú cez náboženstvo od boha. Človek bol stvorený bohom a znovu sa k nemu vracia. Preto je univerzálne náboženstvo viac ako parciálny národ, štát.

Z tohto stanoviska vyvodzuje Chladný-Hanoš všetky hodnoty katolíckeho nacionalizmu. Národ, ako aj všetko, čo pochádza od boha, je prirodzený a svätý a taká je aj láska k nemu a snaha zveľaďovať ho. Naopak, neprirodzená a odsúdeniahodná je národná ľahostajnosť, odrodilstvo, prípadne odnárodnovanie iného národa, proti čomu sa treba vzoprieť i so zbraňou v ruke. Keďže národy sú výtvary a deti božie a keďže každý má v sebe čosi odlišné a špecifické, ale aj božské, sú si všetky rovné a ich rozmanitosť je z viacerých dôvodov žiadúca. Napríklad vo viacnárodnom štáte sú kultúra a duch čulejšie, jeho viacnárodnosť je vzpruhou pokroku. Preto treba rešpektovať národy mimo vlastného štátu i v ňom. Láska k národu môže totiž prerásť do škodlivej vášne a stáva sa šovinizmom, zveličeným nacionalizmom, ktorý nie je kresťanský ani ľudský. Tak je to v Nemecku, kde "láska k národu... je veľmi vysoko" ([5], 103), konštatuje Chladný-Hanoš, citujúc aj encykliku *Mit brennender Sorge* Pia XI. proti nacizmu. Naopak, láska ako cit sa môže stratiť, nahradiť chladným intelektom, ktorému je národovectvo cudzie a z rôznych, zväčša ideových dôvodov, sa ho vzdáva. Taký je komunistický internacionalizmus, slobodomurársky a iný kozmopolitizmus. Chladný-Hanoš sa z tohto hľadiska obracia aj proti liberalizmu a iným ideovým nepriateľom katolicizmu, ale predovšetkým pre ich postoj k národu. Nehovorí o demokracii, stranách, spolkoch, o tom, že triešťa národ, pretože nevyzdvihuje potrebu

jeho jednoty. Naopak, jeho stanovisku skôr zodpovedá národná pestrosť po každej stránke. Fašizmus a nacizmus si všima len okrajovo a len ako súdobé nacionálne hnutia, o slovenskom národnom socializme vôbec nehovorí, nez dôrazňuje potrebu jednoty slovenského národa, jednej strany, jedného vodcu. Poslaním každého národa (a teda aj slovenského) je jednak prejavovať božiu múdrosť a bohatstvo, jednak pretvárať sa podľa ideálu dobra (a nie, ako zdôrazňovali Tiso a Polakovič, dať svetu vzor kresťanského nacionalizmu).

Chladný-Hanoš sa zamýšľa aj nad otázkou štátu. Kým národ obohacuje človeka vnútorne, štát ochraňuje celé spoločenstvo navonok, stará sa o verejné blaho a buduje kráľovstvo božie v občianskom živote. Národ však nepotrebuje nevyhnutne aj štát, lebo jeho poslanie je kultúrne a nie politické. Slovinci nemali tisíc rokov štát a vytvorili si svojráznu kultúru. Pravda, národ s vlastným štátom plní svoje kultúrne poslanie rýchlejšie, a preto je osožnejšie mať vlastný štát.

V duchu názorov Chladného-Hanoša sa niesla aj spomínaná diskusia *Nacionalizmus ako ideológia* vo *Filozofickom zborníku* 1943. Kým Anton Jurovský sa zamýšľal nad nacionalizmom ako ideológiou, nad jeho kresťanskosťou, užitočnosťou, perspektívnosťou a ešte predtým nad národným povedomím a charakterom, nad láskou k národu ako duševnom zážitku (no aj nad psychológiou vodcovskej osobnosti), Anton Ján Šurjanský upozornil na to, že v súčasnosti má slovo nacionalizmus pejoratívny význam, lebo znamená národný egoizmus a povýšenectvo jedného národa nad druhým. Nazýva ho aj totalitným nacionalizmom, odmieta o ňom debatovať, lebo je v rozpore s rozumom a ľudskosťou, a termín nacionalizmus nahrádza termínom národovectvo. Slovenským národovectvom nazýva "činnorodú lásku k slovenskému národu" ([6], 182), ktorú pokladá za užitočnú a kresťanskú.

V diskusii sa ozvali po psychológovi Jurovskom aj sociológ Alexander Hirner a filozof Jozef Dieška, ktorí ako laici vniesli nové tóny do pomerne monotónnych názorov teológov. Ak Hirner už rok predtým tvrdil, že náboženstvo nie je nadradené národovectvu, ale sú si priradené, tak teraz upozorňuje na to, že nacionalizmus je druhom egoizmu, lebo vyzdvihovaním vlastného národa vyvoláva pocit cudzoty voči tomu, čo nie je s národom súrodé. No ako je pre kresťanstvo prijateľný umiernený nacionalizmus, tak je preň prijateľný aj určitý socializmus - kresťanský -, ba aj komunizmus; pravda, ako sociálne hnutia a nie ako svetonázory.

Aj Dieška upozorňuje na to, že nacionálna otázka sa dnes, a to vďaka totalitnému či exkluzívnemu nacionalizmu, posunula aj na Slovensku natoľko do popredia, že všetko sa posudzuje "sub specie nationalitatis". Slovensko sa dostalo pod vplyv cudzích ideológií, ktoré hodnotia národ nesprávne. Nebezpečný je práve totalitný nacionalizmus, ktorý kladie národ a štát tam, kde má stáť boh. Aj na Slovensku sa veľmi často hlása "všetko pre národ a za národ". "Myšlienka totalitného nacionalizmu je v zásadnom rozpore s kresťanským svetonáhľadom a každý pokus o kompromis je tu márný (v tom vidím i ťažkosti s vypracúvaním koncepcie slovenského národného socializmu)" ([7], 199), prehlasuje Dieška. To je jasné odmietnutie tiso- a polakovičovskej línie v slovenskom nacionalizme za Slovenského štátu. "Proti exkluzivistickým tendenciám, zahniezďujúcim sa v našom slovenskom nacionalizme v prítomnosti" ([7],

200), radí Dieška vyzdvihovať idey humanity (t.j. ľudstva vôbec), stojacej vyššie než nacionalizmus, a kresťanskosti. Nacionalizmus a humanitu hlásali u nás v minulosti Kollár, Šafárik, Štúr, končí Dieška.

Ďalší autori sa vyjadrovali na túto tému už len okrajovo, v prácach venovaných iným témam. Ján Rybár odsudzuje "egoistický nacionalizmus", ktorý sa stáva kliatbou, keď sa národ ako idol vyzdvihuje nad iné národy. Rybár odsudzuje aj rasizmus. V dnešnej Európe už niet podľa neho čistých rás a tzv. nordická rasa nie je nadradená ostatným. Príslušníci tejto rasy tvoria medzi vynikajúcimi Nemcami mizivú menšinu. Podľa Cyrila Dudáša je rasizmus "praktický darwinizmus", podľa Štefana Náhaliku sú Rasa, Trieda "farebné skielka", skresľujúce skutočnosť atď. Alexander Spesz poukazuje v povojnovej práci *Boj proti vojne* na to, že demokracia je v podstate kresťanská, že "má úctu aj k slobode a dôstojnosti iných" ([8], 47), lebo to plynie z prikázania lásky k blížnemu, a že cirkev demokraciu neodmieta, naopak, chce, aby sa zdokonaľovala.

Takto by sme mohli pokračovať ešte dlhšie. Myslíme, že len línia Chladného-Hanoša v slovenskom nacionalizme za Slovenského štátu sa vskutku uberala zlatou strednou cestou, o ktorú išlo jej autorovi. Uznávala realitu slovenského národa, hlásila sa k nemu, chcela preň pracovať a ho dvíhať, no nevyzdvihovala jeho jednotu na úkor prirodzenej diferenciácie všetkých zložiek jeho života. Nepodľahla teda nacionalistickej ideológii HSĽS, ktorú táto strana prevzala z nacizmu a iba sa snažila prikryť ju plášťom kresťanstva, čím ho skompromitovala. Nepodľahla žiadnej politickej ideológii, a preto si zachovala charakter kresťanského nacionalizmu.

Naproti tomu tiso- a polakovičovská línia, ktorá sa tiež snažila udržať si tento charakter, tým, že od začiatku vyzdvihovala jednotu národa, ktorú kladla nadovšetko v jeho živote, že zdôrazňovala jeho jednotnú vôľu, uprednostňovala jednu stranu, obmedzovala jeho slobody, okliešťovala jeho prirodzenú životnú pestrosť, provokovala jeho nacionalizmus a šovinizmus - tým všetkým ho viedla na scestie, proti ktorému sa v Slovenskom národnom povstaní sám vzoprel. Právě hodnoty kresťanského nacionalizmu vytvorila len línia Chladného-Hanoša a len na nej možno budovať aj dnes.

LITERATÚRA

- [1] POLAKOVIČ, Š.: Tisova nauka. Bratislava 1941
- [2] POLAKOVIČ, Š.: K základom Slovenského štátu. Turč.Sv.Martin 1939.
- [3] POLAKOVIČ, Š.: Slovenský národný socializmus. Bratislava 1941
- [4] Právo na kultúru. Filozofický zborník, r.1941. Turčiansky Sv.Martin 1941, č.3.
- [5] CHLADNÝ-HANOŠ, M.: Láska k národu. Turčiansky Sv.Martin 1941.
- [6] ŠURJANSKÝ, A.J.: Národovectvo ako súčiastka svetového náhľadu. In: Filozofický zborník, r.1943. Turčiansky Sv. Martin 1943, č.3.
- [7] DIEŠKA, J.: Filozofické základy nacionalizmu. In: Filozofický zborník, r.1943. Turčiansky Sv.Martin 1943, č.3.
- [8] SPESZ, A.: Boj proti vojne. Trnava 1948.